

УДК 336.717.71

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ФАКТОРИНГОВИХ ПОСЛУГ БАНКІВ В УМОВАХ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ВИКЛИКІВ

Діденко Сергій Васильович,
старший викладач кафедри банківської справи
Черкаського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: didenkoserhii@gmail.com

Погоріла Олена Василівна,
магістрант
Інституту банківських технологій та бізнесу
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: pohorila.o@gmail.com

Анотація. Проаналізовано шляхи розвитку факторингу на ринку банківських послуг в Україні. Обґрунтовано важливість розвитку нетрадиційних банківських форм фінансування в умовах економічних викликів. Проведено аналіз факторів, що обмежують розвиток факторингу в Україні. Обґрунтовано основні аспекти розширення нових напрямів діяльності банків за рахунок активізації факторингу, а також методичні засади управління ризиками факторингових послуг.

Ключові слова: ринок факторингових послуг, факторинг, банки, послуги банку, ризики.

Формул: 1; рис.: 7; табл.: 7; бібл.: 8.

ORGANIZATIONAL-ECONOMIC ASPECTS OF DEVELOPMENT OF FACTORING SERVICES BANKS IN CONDITIONS THE FINANCIAL AND ECONOMIC CHALLENGES

Didenko Serhii,
Senior Lecturer of the Department of Banking
of the Cherkassy Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: didenkoserhii@gmail.com

Pohorila Olena,
Master Student
of the Institute of Technology and Business Banking
of SHEI «Banking University»
e-mail: pohorila.o@gmail.com

Abstract. The article analyzes the development path of factoring on the Ukraine's banking market. At analyses the home and foreign practice of factoring services in banking. Proved the importance of non-traditional forms of bank financing in terms of solution of economic challenges. The factors that hinder the development of factoring in Ukraine are analyzed. The basic aspects of the expansion of new banks' activities by enhancing factoring, and methodological background of factoring services' risk management are proved. Experience in this field examined the future development of factoring into account the peculiarities of Ukrainian economy.

Keywords: market of factoring services, factoring, banks, banking services, risks.

Formulas: 1; fig.: 7; tabl.: 7; bibl.: 8.

ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ФАКТОРИНГОВЫХ УСЛУГ БАНКОВ В УСЛОВИЯХ ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ВЫЗОВОВ

Диденко Сергей Васильевич,
старший преподаватель кафедры банковского дела
Черкасского образовательного-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: didenkoserhii@gmail.com

Погорила Елена Висильевна,
магистрант
Института банковских технологий и бизнеса
ГВЗУ «Университет банковского дела»
e-mail: pohorila.o@gmail.com

Аннотация. Проанализированы пути развития факторинга на рынке банковских услуг в Украине. Обоснована важность развития нетрадиционных банковских форм финансирования в условиях экономических вызовов. Проведен анализ факторов, ограничивающих развитие факторинга в Украине. Обоснованы основные аспекты развития новых направлений деятельности банков за счет активизации факторинга, а также обеспечения методических основ управления рисками факторинговых услуг.

Ключевые слова: рынок факторинговых услуг, факторинг, банки, услуги банка, риски.
Формул: 1; рис.: 7; табл.: 7; библи.: 8.

Вступ. Факторингові послуги є широко представленим інструментом економічних відносин у ринковій інфраструктурі розвинутих країн. У діяльності вітчизняних банків практика використання факторингу лише започатковує перші кроки розвитку інструменту, що є одним із небагатьох на нинішній день фінансових продуктів, спрямованих на пряму підтримку і розвиток реального сектору економіки України. Цей аспект діяльності банків забезпечує поєднання інтересів фінансового і реального секторів економіки. Розвиток банківської діяльності з розширенням сегмента факторингових відносин розширює можливості забезпечення оборотним капіталом, а також формує для банків можливість виходу на спеціалізовані сегменти ринку фінансових послуг, обумовлюючи передумови зростання власних активів і створюючи конкуренцію фінансовим компаніям. Постає питання визначення перспектив розвитку діяльності банків на ринку факторингових операцій.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Недостатня розвиненість факторингових послуг в Україні обумовлена не тільки колізіями законодавства і надмірною його зарегульованістю, а також і браком чіткого розуміння механізмів ризик-менеджменту факторингових послуг у банківській діяльності. Це є причиною сприйняття факторингу однією з найбільш високоризикових банківських послуг. Таким чином, проблеми, пов'язані з розвитком факторингу, набувають в останні роки вагомого значення для ділової практики вітчизняних банків і потребують глибокого вивчення.

Унаслідок відносної новизни цього виду економічних відносин для українського бізнесу і відсутність нормативної бази, що відповідає зростаючим потребам їх розвитку, стала очевидною необхідність комплексного наукового дослідження факторингу. Правові норми,

що регулюють факторингові відносини, закладені в Цивільному кодексі, на жаль, мають не завжди однозначне трактування, що зумовило численні дискусії з приводу їх реалізації як серед економістів, так і юристів.

Актуальність, новизна, багатоаспектність і недостатня опрацьованість низки питань, пов'язаних з методами аналізу та управління ризиками, зумовили потребу в науковому осмисленні проблеми і всебічному аналізі факторингу. Необхідність системного дослідження проблеми розвитку факторингу в Україні та опрацювання системи ризиків, факторингу й управління ними обумовили актуальність, мету, завдання, структуру і зміст дослідження.

Результати дослідження. Дослідження практики світового досвіду щодо організації ринку факторингових операцій довели існування двох моделей його розвитку: європейської і американської [4]. Вітчизняний ринок факторингових операцій розвивається за європейською моделлю, адже більша його частина (близько 80%) контролюється банківськими установами. Кількість фінансових компаній, які отримали право на проведення факторингового бізнесу в Україні, з кожним роком зростає, про що свідчать дані *табл. 1*.

Аналізуючи дані *табл. 1*, спостерігаємо зростання в динаміці кількості фінансових компаній, які мають право здійснювати факторингові операції в Україні на 116% протягом 2015 року. В Україні ринок факторингових операцій набуває широкого розвитку, про що також свідчать дані FCI за 2007–2015 роки. Частка факторингових операцій вітчизняного ринку в Європі 2014 року становила 0,0708% (1 035 млн євро – 29-те місце в рейтингу серед 35-ти країн) [3].

Аналізуючи графік (*рис. 1*), бачимо, що 2008 року обсяг факторингових операцій в Україні набув найвищого значення і становив 1 314 млн євро. А 2009-го

обсяг факторингових операцій зменшився майже у 2,5 раза і становив 530 млн євро. Проте починаючи з 2010 року ринок факторингових операцій в Україні відно-

вив свої кількісні позиції внаслідок подолання фінансової кризи і 2011 року перевищив докризовий рівень розвитку.

Таблиця 1

Кількість фінансових компаній, які мають право надавати послуги з факторингу в Україні

Найменування показника	Станом на 01.01. 2012	Станом на 01.01. 2013	Станом на 01.01. 2014	Станом на 01.01. 2015	Станом на 01.04. 2015
Кількість фінансових компаній, які мають право здійснювати факторингові операції, од.	114	174	163	231	268
Абсолютне відхилення, од.	-	60	-11	68	37
Темп приросту, %	-	52,6	-6,3	41,7	16

Джерело. Дані Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [4].

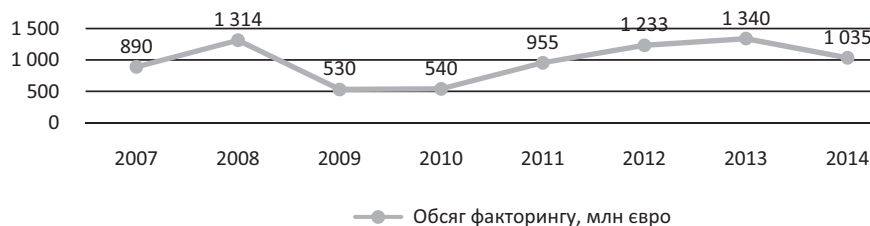

Рис. 1. Динаміка розвитку ринку факторингових операцій в Україні

Примітка. Побудовано за даними Factors Chain International [3]

Ефективний розвиток ринку факторингових операцій в Україні потребує створення інституційних, нормативно-правових передумов і вдосконалення методичних засад обліку. З метою вирішення окреслених напрямів доцільним вважаємо дослідження світового досвіду функціонування факторингових відносин, визначення його ключових засад, основ-

них пріоритетів та характерних особливостей, прийнятих до адаптації в Україні.

Ураховуючи те, що Європа займає лідируючі позиції щодо розвитку ринку факторингових операцій, дослідимо частку основних її країн-лідерів до сукупного обсягу факторингового обороту Європи (рис. 2).

Рис. 2. Частка країн лідерів Європи до сукупного обсягу факторингового обороту Європи у 2014 році

Примітка. Побудовано за даними Factors Chain International [3]

Слід зазначити, що 2011 року країнами-лідерами на європейському ринку факторингових операцій були: Іспанія (10%), Німеччина (13%), Франція (14%), Італія (14,4%), Великобританія (22%) [4]. Тобто вищезгадані країни продовжують утримувати лідерські позиції впродовж досліджуваного періоду, і їх частка до сукупного обсягу факторингового обороту Європи продовжує зростати.

Аналізуючи світовий ринок факторингових операцій, доцільно охарактеризувати обсяги функціонування ринку факторингових операцій у регіональному розрізі. Так, найменший обсяг здійснених факторингових операцій спостерігаємо в Африці. Темпи приросту обсягів факторингових операцій у розрізі світових регіонів протягом 2007–2014 років відображено в табл. 2.

Таблиця 2

Приріст обсягів факторингових операцій за регіонами протягом 2007–2014 рр. у співвідношенні до попереднього року, %

Регіони	Роки						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Європа	-4,7	-1,3	19,2	16,6	6,6	4,3	8,0
Америка	3,0	-7,9	30,6	11,7	-9,3	2,0	7,9
Азія	35,1	-10,9	69,4	42,8	12,6	4,9	2,6
Африка	23,9	12,5	12,7	39,5	2,0	-3,4	-8,8
Австралія	-1,6	20,6	13,5	27,6	-13,6	-19,9	5,2

Примітка. Побудовано за даними Factors Chain International [3].

Дані *табл. 2* свідчать про зменшення обсягу здійснених факторингових операцій в Європі на 4,7% у 2008 році, а в 2009-му порівняно із 2008-м зменшився на 1,3%. Проте вже 2010 року Європа відновила свої темпи розвитку аналізованого ринку, які становили 19,2% проти 2009 року (що є вищими, ніж у докризовому періоді). У 2014 році приріст обсягу здійснених факторингових операцій становить 8%, що на 3,7% більше, ніж у попередньому.

В Америці зменшення обсягу факторингових операцій спостерігається в 2009 році, проте 2010 рік продемонстрував стрімке зростання таких операцій на 30,5% порівняно із 2009-м. Досить стрімке зростання спостерігаємо також у 2014 році – на 5,9% більше, ніж у 2013 році. Помітним є зниження обсягів здійснення факторингових операцій у 2014 році у країнах Азії.

Цікавим є той факт, що ринок факторингових операцій країн Африки не відчув впливу світової економічної кризи другої половини 2008–2009 рр. У цих країнах спостерігається щорічний приріст здійснених обсягів факторингових операцій. Попри те, що 2011 року проти 2010-го приріст обсягів факторингових операцій становив 39,5%, починаючи із 2013 року приріст є від'ємним. В Австралії спостерігаємо незначне зниження обсягів факторингових операцій у 2008 році, що призвело до від'ємних обсягів приросту у 2012–2013 рр., проте вже 2014 року бачимо їхнє зростання.

Досліджуючи ринок факторингових операцій, доцільно визначити частку внутрішнього і міжнародного сегментів у загальному світовому обороті по регіонах (*рис. 3*).

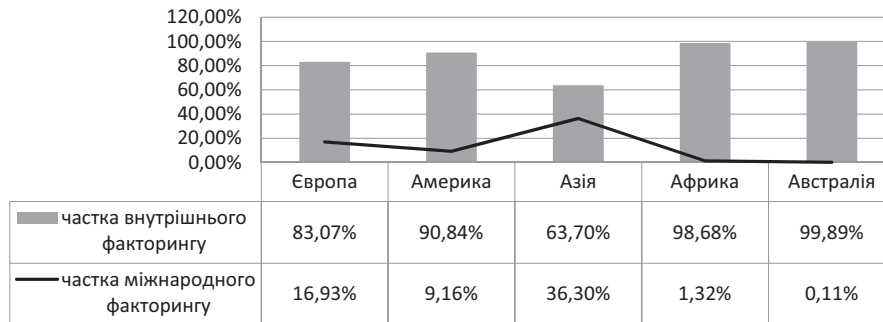

Рис. 3. Частка внутрішнього і міжнародного ринків факторингових операцій по регіонах за 2014 рік

Примітка. Побудовано за даними Factors Chain International [3]

З *рис. 3* видно, що частка внутрішнього ринку факторингових операцій у світі становить 79,12%, тоді як частка міжнародного ринку – 20,88%. Таке співвідношення задовольняється за рахунок Європи, де частка внутрішнього ринку становить 83,07%, а міжнародного – 16,93% та за рахунок Америки (внутрішній – 90,84%, а зовнішній – 9,16%).

В Азії частка внутрішнього ринку факторингових операцій становить 63,7%, а міжнародного – 36,3%. Африка і Австралія мають незначну частку міжнародного сегмента, відповідно 1,32 і 0,11%. Отже, найбільша частка міжнародного ринку припадає на Азію, а найменша – спостерігається в Австралії (0,11%).

Доцільним також є аналіз динаміки зміни частки факторингових операцій на фінансових ринках країн світу в період з 2009 до 2014 рр. З даних *рис. 4* видно, що Великобританія, як країна, що формує найбільшу частку на ринку факторингових операцій, 2014 року наростила їхній обсяг на 80,9% (156 813 млн євро) порівняно із 2009-м і займає більшу частку, ніж інші країни ЄС (зростання лише на 66,5% до 310 694 млн євро у 2014 році).

У цілому динаміка розвитку ринку факторингових операцій у країнах демонструє позитивну тенденцію до нарощення їх обсягів протягом досліджуваного періоду.

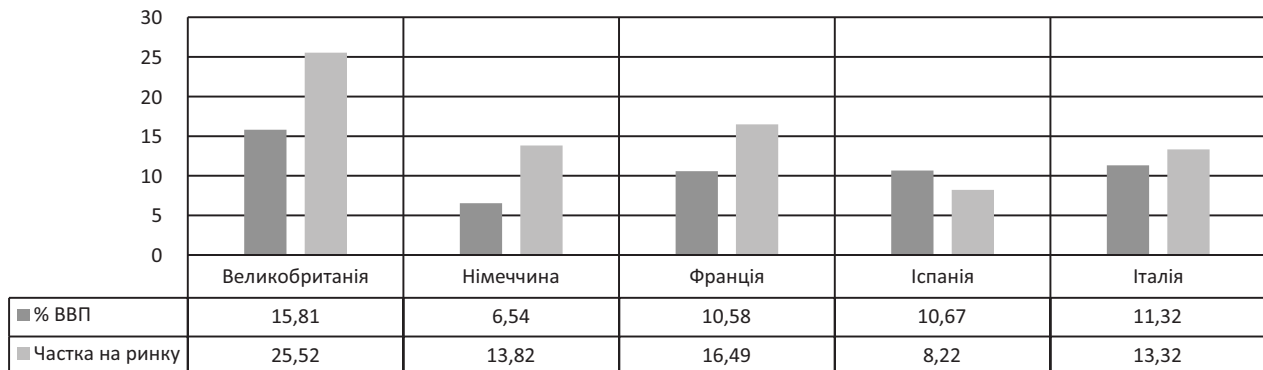

Рис. 4. Відносні показники розвитку ринку факторингових операцій у країнах світу за 2014 рік

Примітка. Складено на підставі Factoring and Commercial Finance 2014 full analysis [2]

Аналіз даних EUF факторингу і комерційних фінаНСІВ підприємств показує, що показники розвитку

ринку факторингових операцій в ЄС зросли в 2014 році майже на 7,5% – до показника 1,37 трильйона

євро [2]. Такі високі темпи зростання порівняно з попередніми періодами характеризують нарощення ВВП в Європі і підтверджують, що факторингові операції відіграють важливу роль у розвитку реального сектору економіки шляхом забезпечення оборотним капіталом малих і середніх підприємств.

Проведений аналіз світового ринку факторингових операцій свідчить про те, що лідируючі позиції на ньому займає Європа, а саме такі країни, як Великобританія, Італія, Франція, Німеччина та Іспанія. Вони формують 77% від загального обсягу ринку Європи. Обсяги здійснених факторингових операцій становлять близько 10% ВВП Європейського Союзу, що слугує потужним внеском в економічний розвиток країн [1].

Тому необхідним є дослідження досвіду Європейського Союзу щодо формування організаційних засад функціонування факторингових відносин з метою пошуку ефективних способів їх імплементації в Україні.

З огляду на те, що вітчизняний ринок факторингових операцій розвивається за європейською моделлю, доцільним вважаємо дослідити відмінні риси його функціонування в порівнянні з аналізованими високорозвиненими країнами Європи (табл. 3).

Таблиця 3
Порівняльна характеристика параметрів здійснення факторингових операцій

Характерні ознаки розвитку	Вітчизняний ринок факторингових операцій	Ринок факторингових операцій країн Європи
Цільове призначення фінансових ресурсів	Фінансування середнього і великого бізнесу	Фінансування малого бізнесу
Ціна факторингової операції	14–40% від суми постачання	1,5–2% від суми постачання
Рівень ризику факторингової операції для фактора	Високий	Оптимальний
Рівень якості здійснення факторингової операції	Низький	Забезпечення висококваліфікованого супроводу шляхом надання супутніх послуг
Рівень розвитку ринку факторингових операцій	Слабке нарощення обсягів	Стрімка динаміка до зростання

Примітка. Побудовано за даними Factors Chain International [3] і сайтів українських банків [5–7].

З огляду на окреслені відмінності варто відмітити, що вітчизняний ринок факторингових операцій розвивається в умовах із високим рівнем ризику для фактору, що вимагає впровадження якісно нових напрямів спрямування фінансових ресурсів із використанням механізму перерозподілу ризиків. Інституційна структура ринку факторингових операцій в Україні потребує розширення шляхом створення ефекту кооперації банків та фінансових установ з метою зниження вартості операцій і зниження ризику фактору. Доцільним вважаємо створення факторингового кооперативу – організації, утвореної банківськими установами та іншими фінансовими установами, що спеціалізуються на здійсненні факторингових операцій,

з метою мінімізації кредитних ризиків, пов'язаних із факторинговим обслуговуванням клієнтів (рис. 5).

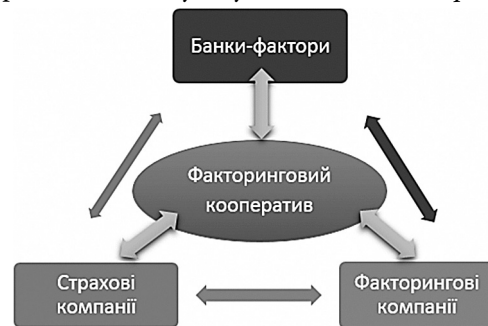

Рис. 5. Схема взаємодії учасників ринку факторингових операцій на умовах перерозподілу ризику

Примітка. Складено авторами

Для забезпечення високого рівня ефективності функціонування факторингового кооперативу варто обмежити участь фінансово-кредитних установ такими критеріями: частка на ринку факторингових операцій – не менше ніж 1%; тривалість операційної діяльності – не менше ніж п'ять років; сформована клієнтська база і щорічні внески з метою формування спеціального фонду компенсації ризиків членів даного кооперативу.

В Україні фактично не використовується досвід європейських країн щодо забезпечення функціонування системи страхування кредитного ризику фактору, тому необхідним є створення такого формату факторингових відносин, за яких позичальник зможе застрахувати свій торговельний кредит у страховій компанії і як бонус отримуватиме знижку на плату за здійснення факторингової операції в банку. Як наслідок, страхові компанії також стають учасниками факторингових відносин, що виникають між фактором і позичальником, а також можуть бути членами факторингового кооперативу.

Ураховуючи досвід європейської практики, очевидно є необхідність використання вітчизняними банками фактора сучасних технологій Інтернет-обслуговування клієнтів, що значно зменшить час, який витрачається на подання документів, прийняття рішення про обслуговування та інформування про стан заборгованості клієнта тощо.

Ефективне функціонування факторингових відносин може стати одним із дієвих методів подолання негативних наслідків функціонування офшорних зон в Україні. Популяризація факторингових операцій обумовить можливість вітчизняним експортерам одержувати достовірну інформацію про фінансово-господарський стан іноземних партнерів напередодні укладення експортних договорів та обов'язкове отримання винагород за експортування товарів, що позитивно вплине на рівень розвитку національної економіки.

Ефективне здійснення факторингових операцій дає змогу уникати потужного впливу кризових явищ, сприяти розвитку бізнесу та забезпечує нарощення його ринкової вартості. Тому доцільним вважаємо

дослідити фактори, які найбільше впливають на мотивацію клієнта взяти участь у факторингових відносинах.

Основними критеріями, якими керуються потенційні позичальники щодо вибору кредитора, є: репутація фактора, ціна факторингової операції, розмір комісійної винагороди, розмір авансових виплат, параметри здійснення операції, досвід з факторингового обслуговування; онлайн-доступ до інформації про придбані рахунки; швидкість прийняття рішення про доцільність факторингового обслуговування; фінансова стійкість і стабільність фактора; наявність передумов для персонального обслуговування тощо. Доцільним вважаємо дослідити вплив зазначених критеріїв на рівень якості здійснення факторингових операцій і, як наслідок, обсяги їх здійснення.

Для цього побудуємо економетричну модель з використанням таких показників: група банку; ціна факторингової операції; розмір комісійної винагороди; максимальний обсяг фінансування у відсотках до суми заборгованості; максимальна тривалість днів відстрочення; швидкість прийняття рішення; необхід-

ність застави; наявність додаткових умов здійснення регулярних операцій товарного характеру на умовах відстрочення платежу; робота з постійними покупцями; клієнт і боржник не є пов'язаними особами тощо); тривалість діяльності на ринку (встановлюються мінімальні вимоги в роках). Найбільші учасники ринку факторингових послуг – ПАТ «Укресімбанк», ПАТ «Райффайзен Банк Аваль», UniCredit Bank, Банк «Південний».

Далі – ПАТ «ОТП Банк», ПАТ «ТАСкомБанк», ПАТ «ПриватБанк» і ПАТ «АЛЬФА-БАНК». Інші – ПАТ «ПУМБ», ПАТ «Ідея Банк», ПАТ «КРЕДІ АГРИКОЛЬ БАНК», АТ «ПРЕУС БАНК МКБ», ПАТ «ОКСІ БАНК».

Максимальний обсяг фінансування у відсотках від дебіторської заборгованості становить у більшості банків 90%. Для банків-лідерів (визначених вище) такий показник коливається в межах 80–85%. Найменшу частку дебіторської заборгованості бере на себе АТ «ПРЕУС БАНК МКБ». Тому середній показник фінансування заборгованості в банках – учасниках ринку факторингових послуг становить 82,7 відсотка.

Таблиця 4

Умови факторингового обслуговування найбільших банків – учасників ринку факторингових послуг станом на 01.01.2016

БАНК	Частка банку на ринку	Максимальний обсяг фінансування, % від суми	Ставка річна	Комісія від суми боргу	Мінімальна кількість дебіторів
ОТП-Факторинг	7,5	90	26	0,5	2
Укресімбанк,	11,5	85	27	0	3
Райффайзен Банк Аваль	13	80	26	1	5
UniCredit Bank,	12,5	85	26	0	3
Банк «Південний»	11	90	28	0,5	1
ТАСкомБанк	6,2	85	26	1	2
ПУМБ	3,3	90	27	1	1
Ідея банк	2,4	85	26	1	1
ПриватБанк	5,2	90	26	0	2
ПРЕУС БАНК МКБ	3,1	70	26	0	2
ОКСІ БАНК	3,5	50	27	0	1
Crédit Agricole	4,9	85	26	1	1
Альфа Банк	4,6	90	25	1	1

Примітка. Складено за даними [2–6].

Проаналізувавши узагальнені дані *табл. 5*, слід зазначити, що річна ставка за факторингове обслуговування станом на початок 2016 року за даними банків становить у середньому 26,3%. Ураховуючи середню ставку за кредитами, яка на початок 2016 року ста-

новила 21% [7], а за кредитами «овердрафт» – 26,1%, можна зробити висновок, що факторингове обслуговування залишається дорожчою послугою банків у силу необхідної ресурсної бази, обсягу операційних витрат і ризиків здійснення такого роду операцій.

Таблиця 5

Структура фінансових показників ціноутворення факторингу на ринку банківських послуг

Банк	% банк ринку	Максимальний обсяг фінансування, % від суми	Ставка річна	Комісія від суми боргу	Мін. комісія від суми боргу	Мінімальна кількість дебіторів	Максимальний період відстрочення, місяців	Необхідна тривалість діяльності підприємства, місяців	Швидкість прийняття рішення, днів
ОТП-Факторинг	7,5	90	26	0,5	0,1	2	4	24	5
Укресімбанк	11,5	85	27	0	0,2	3	3	12	14
Райффайзен Банк Аваль	13	80	26	1	0,21	5	3	36	12
UniCredit Bank	12,5	85	26	0	1	3	4	3	14
Банк «Південний»	11	90	28	0,5	0,5	1	4	6	14
ТАСкомБанк	6,2	85	26	1	0,2	2	3	6	12
ПУМБ	3,3	90	27	1	0,5	1	2	6	5

Банк	% банк ринку	Максимальний обсяг фінансування, % від суми	Ставка річна	Комісія від суми боргу	Мін. комісія від суми боргу	Мінімальна кількість дебіторів	Максимальний період відстрочення, місяців	Необхідна тривалість діяльності підприємства, місяців	Швидкість прийняття рішення, днів
Idea банк	2,4	85	26	1	0,2	1	3	3	14
ПриватБанк	5,2	90	26	0	0,1	2	3	6	10
ПРЕУС БАНК МКБ	3,1	70	26	0	0,2	2	4	0	10
ОКСІ БАНК	3,5	50	27	0	1	1	3	0	14
Crédit Agricole	4,9	85	26	1	0,1	1	4	3	14
Альфа Банк	4,6	90	25	1	0	1	3	6	14
Середнє значення		82,69	26,31	0,54	0,33	1,92	3,31	8,54	11,7

Примітка. Складено за даними [2–6].

Комісія від суми боргу є найбільш стандартизованим значенням, яке становить 1%. Проте такі банки, як «Унікредит Банк», ПАТ «Укресімбанк», АТ «ПРЕУС БАНК МКБ» і ПАТ «ОксіБанк», не беруть комісії, але в такому разі встановлена мінімальна комісія в тому самому значенні, що і стандартна комісія в інших банках, а саме – 1% [2; 4].

Також варто враховувати динаміку зміни тарифів (рис. 6), адже порівняно з попередніми роками спостерігається позитивна тенденція до зменшення одноразової комісії банків і факторингових компаній за обслуговування, і яка станом на 01.01.2016 становить 1,5%.

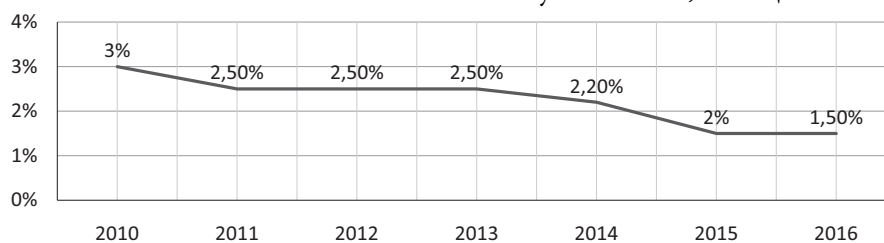

Рис. 6. Мінімальні тарифи за факторингове обслуговування

Примітка. Складено за даними [3; 6; 7]

Банки-фактори, надаючи факторингове обслуговування компаніям, вимагають здебільшого, щоб позичальник обов'язково був клієнтом банку, а також мінімальну тривалість діяльності клієнта від трьох місяців до трьох років.

Найшвидше вирішують, чи надавати факторингові послуги, такі банки, як ПАТ «ОТП-Банк» і ПАТ «ПУМБ». Інші банки ухвалюють рішення протягом одного-двох тижнів.

Ефективне здійснення факторингових операцій дає змогу уникати потужного впливу кризових явищ, сприяти розвиткові бізнесу і забезпечує нарощення його ринкової вартості. Тому доцільним вважаємо дослідити фактори, які найбільше впливають на мотивацію клієнта взяти участь у факторингових відносинах, і проаналізувати ті з них, які негативно впливають на розвиток факторингу в Україні.

Основними критеріями, якими керуються потенційні позичальники щодо вибору кредитора, є: репутація фактора, ціна факторингової операції, розмір комісійної винагороди, розмір авансових виплат, параметри здійснення операції, досвід із факторингового обслуговування; онлайн-доступ до інформації про придбані рахунки; швидкість ухвалення рішення про доцільність

Тобто порівняно з тарифами факторингових компаній (небанківські установи) банки надають у середньому дешевші послуги факторингу.

Найвимогливішими щодо мінімальної кількості дебіторів у клієнта є такі банки, як ПАТ «Райффайзен Банк Аваль», ПАТ «Укресімбанк» та «Унікредит Банк». В інших банків такий показник – у межах один-два дебітори.

Максимальний період відстрочення найбільший у ПАТ «ОТП-Банк», «Унікредит Банк», Банку «Південний», ПАТ «Піреус Банк» і ПАТ «КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК» і становить він чотири місяці. Середній показник у системі – 3,3 місяця.

факторингового обслуговування; фінансова стійкість і стабільність фактора; наявність передумов для персонального обслуговування тощо. Доцільним вважаємо дослідити вплив зазначених критеріїв на рівень якості здійснення факторингових операцій і, як наслідок, обсяги їх здійснення.

У результаті проведеного аналізу станом на 01.01.2016 з'ясовано, що в Україні на ринку факторингових операцій повноцінно функціонують менше ніж 20 банків [1].

Економетрична модель впливу факторів на частку, яку займає банк-фактор на ринку факторингових послуг, ураховує чинники, наведені в табл. 1. Проте тільки сім із них корелюють між собою (за винятком такого фактору, як «мінімальна комісія від суми боргу»), табл. 6–7.

За допомогою Критерію Фішера було встановлено, що запропонована економетрична модель адекватно описує використані дані.

Аналіз значущості впливу даних факторів на величину зайнятого сегмента ринку факторингових операцій було проведено за допомогою *t*-критерію. Таким чином, значущими факторами є «річна ставка», тобто ціна за факторингове обслуговування, «максимальний обсяг фінансування» і «швидкість ухвалення рішення».

Таблиця 6

Вихідні розрахункові дані у групі досліджуваних банків

№ пор.	У	Максимальний обсяг фінансування, % від суми	Ставка річна	Комісія від суми боргу	Мінімальна кількість дебіторів	Максимальний період відстрочення, місяців	Необхідна тривалість діяльності підприємства, місяців	Швидкість ухвалення рішення, днів
1	7,5	90	26	0,5	2	4	24	5
2	11,5	85	27	0,01	3	3	12	14
3	13	80	26	1	5	3	36	12
4	12,5	85	26	0,01	3	4	3	14
5	11	90	28	0,5	1	4	6	14
6	6,2	85	26	1	2	3	6	12
7	3,3	90	27	1	1	2	6	5
8	2,4	85	26	1	1	3	3	14
9	5,2	90	26	0,01	2	3	6	10
10	3,1	70	26	0,01	2	4	0,000001	10
11	3,5	50	27	0,01	1	3	0,000001	14
12	4,9	85	26	1	1	4	3	14
13	4,6	90	25	1	1	3	6	14
Середнє значення	6,823077	82,69	26,31	0,54	1,92	3,31	8,54	11,69

Примітка. Складено за розрахунками в середовищі Excel.

Таблиця 7

Результати аналізу кореляції факторів впливу

Показники	Максимальний обсяг фінансування, % від суми	Ставка річна	Комісія від суми боргу	Мін. комісія від суми боргу	Мінімальна кількість дебіторів	Максимальний період відстрочення, місяців	Необхідна тривалість діяльності підприємства, місяців	Швидкість ухвалення рішення, днів
Максимальний обсяг фінансування, % від суми	1							
Ставка річна	-0,279	1						
Комісія від суми боргу	0,4045	-0,128	1					
Мін. комісія від суми боргу	-0,5168	0,351	-0,42946	1				
Мінімальна кількість дебіторів	0,0167	-0,136	-0,14144	-0,02946	1			
Максимальний період відстрочення, місяців	-0,0994	0,146	-0,32521	0,12879	0,027028	1		
Необхідна тривалість діяльності підприємства, місяців	0,2262	-0,475	0,258098	-0,31229	0,732031	-0,26	1	
Швидкість ухвалення рішення, днів	-0,1979	0,472	-0,0707	-0,08157	-0,06978	0,33	-0,2669	1

Примітка. Складено за розрахунками в середовищі Excel.

Тому, ураховуючи значущість таких факторів, можна зробити висновок про те, що банкам треба найбільше слідкувати за тенденціями на ринку факторингових послуг із приводу встановлення ціни за факторингове обслуговування, коливанням середньоринкового значення максимального обсягу фінансування клієнта, а також удосконалювати якість і швидкість ухвалення рішення менеджерами з приводу погодження обслуговувати потенційного позичальника.

З урахуванням структури витрат ставка процентів на факторингове обслуговування може бути розрахована за таких значень:

$$C_p = \frac{P_r \cdot 360 \cdot 100}{S \cdot T},$$

де P_r – сума фінансового забезпечення факторингу (затрати, комісія);

T – термін кредитування;

S – сума фінансування позичальника банку.

Розрахункові дані прираховуються до чинної ринкової ставки за кредитами.

Вибір параметрів фінансового забезпечення факторингу залежить від величини і змісту ризиків учасників відповідної операції. Тобто подолання невизначеності в контексті інтерпретації кількісних і змістовних значень ендогенних та екзогенних факторів змін фінансового результату вимагає класифікації ризиків факторингу. Виділення тих чи інших ризиків (репутаційний, операційний, юридичний) є опосередкованим у факторинговій операції. У цьому аспекті експерти виділять одним із найбільш вагомих ризиків – кредитний ризик. Та все ж неоднозначною є ситуація з оцінкою ризиків, що виникають у банку під час здійснення факторингових операцій. Хоча факторингові операції мають схожі риси з кредитом, такими, як предмет відносин (грошові кошти), принципи зворотності і платності, проте між кредитом і факторингом є принципові відмінності.

Так чином, варто виділити основні особливості факторингових операцій, що якісно відрізняють їх від

кредиту. Угода з кредитування є двостороння (кредитор і позичальник), тоді як за факторингу їх як мінімум три (клієнт, кредитор і дебітори). Одержувачем кредиту є одна особа – клієнт (постачальник), а повернення кредиту здійснюється іншою особою (покупцем – дебітором постачальника). Таким чином, фінансування клієнта здійснюється замість грошових вимог до третьої особи, а не до самого одержувача фінансування. Тому варто акцентувати увагу на додатковому аспекті оцінки ризиків – платоспроможності та партнерських ризиків дебітора як джерела надходжень, а відтак реалізації принципу цільового призначення. Такий ризик зумовлюють не лише об'єктивні економічні фактори, а й суб'єктивний – людський, що перебуває в компетенції управління безпекою банку.

Відсутність хоча б одного з трьох вищезазначених суб'єктів унеможлиблює проведення операції факторингу. У факторинговій угоді можуть брати участь більше ніж троє суб'єктів, що особливо характерно для обслуговування зовнішньоекономічних контрактів, укладених клієнтами банку.

Факторингова діяльність може бути націлена не лише на отримання процентних і комісійних доходів. Факторинг може розглядатись як професійний супровід, управління, консультаційні та бухгалтерські послуги, тобто послуги без залучення додаткових ресурсів. Строки завершення факторингової операції завжди кореспондується з терміном закриття партнерських зобов'язань. Звертаючись до факторингу, постачальник прагне отримати переваги, які відрізняють факторинг від звичайного банківського кредитування. Головними перевагами факторингу є постійна робота банку з адміністративного управління дебіторською заборгованістю клієнта, прийняття на себе ризику неплатежу дебіторів, фінансування відразу після відвантаження товарів, надання інформаційної підтримки.

При здійсненні таких операцій у банку виникають ризики, не притаманні стандартним видам кредитування. З економічного погляду, фактичним користувачем кредиту є покупець товару (дебітор), оскільки він зацікавлений в отриманні товарного кредиту. Беручи товар, він стає боржником перед постачальником, який, у свою чергу, переуступає банку право на отримання коштів.

Множинність кола дієвих осіб – покупців, замовників робіт і послуг – унеможлиблює оцінку якості та платоспроможності всіх покупців, що зумовлює формування специфічної системи ризиків у банку при наданні факторингових послуг.

Головною відмінністю факторингу від кредиту є розподіл кредитного ризику на дебіторів, тоді як при кредитуванні він концентрується тільки на позичальникові. У результаті аналізу наукових джерел і наявної з управління ризиками факторингових операцій було зроблено відповідні висновки. У літературних джерелах відсутнє виділення та обґрунтування основних і найбільш поширених видів ризиків, на які наражається банк при здійсненні факторингових операцій. Оцінка ризиків набула обґрунтування лише з позиції визначення ефективності факторингової операції (тобто її доцільності щодо проведення). У жодній із розглянутих робіт не запропоновано методики оцінки чи інструментарію для попередження та мінімізації факторингових ризиків. Звісно ж, важливо не тільки правильно класифікувати та оцінити коло можливих ризиків, які впливають на банк при здійсненні факторингових операцій, а й створити систему індикативних показників ризику, його оцінки та системи поточного контролю, розробити і запровадити необхідні інструменти для впливу на величину ризику з метою його зменшення, які можна використовувати як на стадії підготовки до проведення, так і протягом реалізації факторингової угоди.

Усі характерні для факторингових операцій ризики можна розподілити на дві основні підсистеми ризиків: зовнішні і внутрішні.

Зовнішні ризики – ризики, які залежать від дій учасників факторингової операції. Здебільшого, реалізація будь-якої негативної події, що прямо або ж опосередковано стосується операцій факторингу.

Друга група ризиків – це внутрішні ризики. Вони залежать безпосередньо від дій самих учасників угоди і мають прямий вплив на її результат.

Система основних ризиків, що мають місце при здійсненні факторингової операції, може бути представлена у відповідному варіанті структури зовнішніх і внутрішніх ризиків, що проілюстровано на рис. 7.

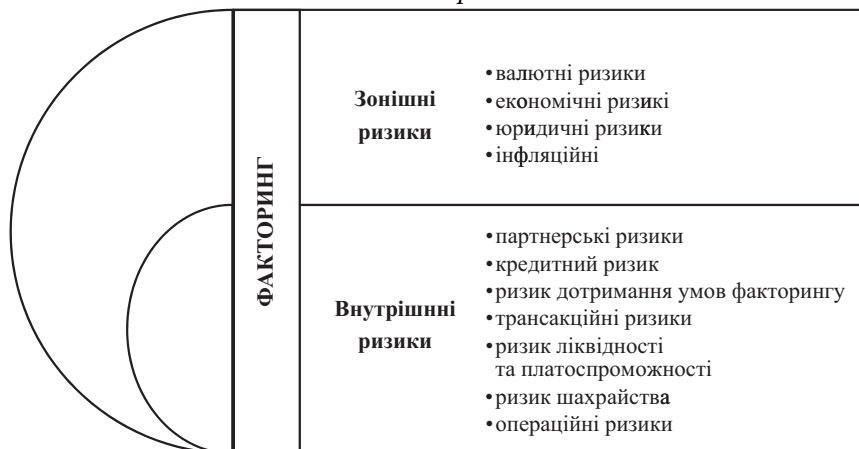

Рис. 7. Класифікація ризиків факторингу

Примітка. Авторська розробка

Механізм управління факторинговими ризиками повинен передбачати можливість оцінки всіх ризикових факторів, ураховувати їхню мінливість і кореляцію, що зумовлена окремими або ж групою взаємозалежних чинників.

Проаналізувавши міжнародний досвід, пропонуємо адаптувати для використання підходи, що базуються на індикаторах ризику для оцінки позичальника і дебіторів за групами споріднених галузевих ознак, відповідності фінансового стану, суті та напрямів діяльності. Зазначимо, що у працях іноземних авторів трапляється термін, яким позначаються різноманітні індикатори загроз, тобто показники, яким слід приділяти особливу увагу, оскільки вони можуть нести в собі потенційну (приховану) або явну (пряму) загрозу. Так, західні банки вже мають давню практику прогнозуванню проблемних кредитів під час аналізу кредитної заявки та реалізації кредитної угоди. У банківській діяльності США використовується близько 25 показників, які допомагають виявити потенційні проблемні кредити. Джерелами для розрахунку відповідних ризикових індикативних показників є кредитна історія позичальника, його професійна компетентність, кредитна історія, стиль і методи управління підприємством, результати діяльності, характер кредитування, галузь і сфера використання кредитів, показники, що фіксують відхилення від установлених норм та нормативів, тощо. Функціонально ці індикатори покликані привернути увагу контролерів банку, виявити й допомогти уникнути появи нестандартної заборгованості. Застосовуючи цей досвід з метою управління ризиками факторингових операцій банку, можна скласти перелік індикаторів ризику, які максимально ефективно допомагатимуть визначати настання ризикової події. Законодавчо-нормативним підґрунтям забезпечення базових вимог мають бути регуляторні акти щодо управління ризиками банківської діяльності та внутрішні положення щодо кредитного менеджменту.

На нашу думку, індикатори ризику можна умовно поділити на кілька груп залежно від способу або стадії їх виявлення. На сьогодні ознаки позбавлених економічного ефекту операцій можуть бути формалізовані та відповідно до специфіки і напрямів діяльності, включені до внутрішньобанківських програм проведення оцінки окремих бізнес-ліній, а також поновлюватися відповідною службою банку на постійній основі. Аналіз ефективних методів оцінки ризиків, що використо-

вуються банками для оцінки кредитних ризиків та базується на індикативних показниках ризику, є скорингові системи (англ. *Score* – бал) як засобу вимірювання та мінімізації окремих видів ризику. Ці системи дають змогу швидко та об'єктивно оцінювати клієнтів.

На наш погляд, описаний підхід доцільно застосовувати при оцінці ризику факторингової операції, зокрема в контексті ризиків боржника-дебітора, а також кредитоспроможності позичальника, що отримує кредит при переуступці боргових зобов'язань (на умовах регресу платежів). Система скорингу дозволить забезпечити методичні засади оцінки ризиків у системі факторингового обслуговування, їх контролю й оперативного реагування на зростаючі загрози та економічні виклики.

Висновки. Аналіз зарубіжного досвіду здійснення банками факторингових операцій дав можливість запропонувати такі шляхи розвитку та вдосконалення вітчизняного ринку: спрямування фінансових ресурсів на фінансування не тільки великого і середнього бізнесу, а й на малі підприємства; створення факторингового кооперативу для зменшення рівня ризику функціонування суб'єктів на умовах компенсації; упровадження комплексного Інтернет-обслуговування клієнтів з питань факторингового обслуговування; здійснення факторингових операцій з метою подолання негативних наслідків впливу офшорних зон.

Запропонована економіметрична модель впливу чинників на мотивацію клієнтів щодо схильності до участі у факторингових відносинах показала низку критеріїв, що мають найбільш вагомий вплив на вибір банку-фактора. Тому банкам слід звернути увагу на вищезгадані показники, здійснити переорієнтацію і розробити нову стратегію діяльності на ринку факторингових операцій, яка буде спрямована на мотивацію клієнта вступити у факторингові відносини саме з банком. Проведене дослідження дозволило забезпечити комплексний підхід до пошуку шляхів підвищення рівня ефективності діяльності банків на ринку факторингових операцій на умовах наявної конкуренції з боку фінансових установ з урахуванням практики зарубіжного досвіду.

Дальші наукові дослідження щодо пошуку шляхів розвитку факторингу в банківській сфері слід зосередити на розробленні скорингових систем оцінки ризиків факторингового обслуговування, що забезпечить ефективну методичну базу для управління ризиками.

Список використаної літератури

1. Site of journal «EU National Associations, IFG and FCI statistics» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://euf.eu.com/facts-and-figures/factoring-evolutions.html>.
2. 2014 full analysis [Електронний ресурс] // Factoring and Commercial Finance. – Режим доступу : <http://euf.eu.com>.
3. Site of journal «Factors Chain International» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.factors-chain.com.
4. Сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nfp.gov.ua/content/stan-i-rozvitok-finansovih.html>.
5. Сайт АТ «Райффайзен Банк Аваль» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.aval.ua/corporate/finbzn/factoring>.
6. Сайт Першого Українського Міжнародного банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pumb.ua/ua/corporate_clients/factoring.

7. Сайт ОТП Банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.otpbank.com.ua/big-corporate/large-corporate-clients/products-financing/factoring.php>.
8. Issues in the credit risk modeling of retail markets. Retail Credit Risk Management and Measurement // Journal of Banking & Finance. – 2004. – Volume 28, Issue 4. – P. 727–752. – Режим доступу : <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0378426603001973>.

References

1. Site of journal «EU National Associations, IFG and FCI statistics». euf.eu.com. Retrieved from <http://euf.eu.com/facts-and-figures/factoring-evolutions.html> [in the European Union].
2. Full analysis. (2014). Factoring and Commercial Finance. euf.eu.com. Retrieved from <http://euf.eu.com/> [in the European Union].
3. Site of journal Factors Chain International. factors-chain.com. Retrieved from www.factors-chain.com.
4. Sait Natsionalnoi komisii, shcho zdiisniue derzhavne rehuliuвання u sferi rynkiv finansovykh posluh [Official site of the National Commission for State Regulation of Financial Services Markets]. nfp.gov.ua. Retrieved from <http://nfp.gov.ua/content/stan-i-rozvitok-finansovih.html> [in Ukrainian].
5. Sait AT «Raiffaizen Bank Aval» [Official site of JSC Raiffeisen Bank Aval]. www.aval.ua. Retrieved from <https://www.aval.ua/corporate/finbzn/factorin/> [in Ukrainian].
6. Pershyj Ukrain's'kyj Mizhnarodnyj bank [First Ukrainian International Bank] – [official site]. – Retrieved from : http://pumb.ua/ua/corporate_clients/factoring [in Ukrainian].
7. Sait Pershoho Ukrain's'koho Mizhnarodnoho banku [Official site of OTP Bank]. www.otpbank.com.ua. Retrieved from <https://www.otpbank.com.ua/big-corporate/large-corporate-clients/products-financing/factoring.php> [in Ukrainian].
8. Issues in the credit risk modeling of retail markets. Retail Credit Risk Management and Measurement. (2004). Journal of Banking & Finance. (Volume 28, Issue 4), (p. 727–752). Retrieved from <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0378426603001973>.